

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Локаревої Галини Василівни на дисертацію Шахрай Валентини Михайлівни
**«Теоретико-методичні засади формування соціальної компетентності
учнів основної і старшої школи засобами театрального мистецтва»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі
спеціальностей 13.00.05 – соціальна педагогіка
та 13.00.07 – теорія і методика виховання

Проблема формування соціально небайдужої, активної, діючої особистості є конче актуальною і нагальною для сьогодення України, коли вирішуються політичні, економічні й соціально-культурні питання майбутнього нашої держави. Бути в цьому процесі та впливати на його перебіг і результат може особистість, яка володіє соціальною компетентністю й завдяки цьому має конструктивні думки та дії. Починати формувати таку соціально освічену та свідому особистість треба з молодшого підліткового віку, як підкреслює автор, обравши такий історично виважений засіб як театральне мистецтво. Тому вважаємо, що тема обрана своєчасно, і її актуальність не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження Шахрай Валентини Михайлівни охоплює два феномена, а саме: соціальну компетентність учнів, що базується на соціально-педагогічній площині, та театральне мистецтво, яке є формою соціальної свідомості й віддзеркаленням загального культурного рівня розвитку людства взагалі та нашої країни зокрема. Відповідно, досягнути мети дослідження та розв'язання завдань можна на перетині двох галузей знань – педагогіки (соціальної) та мистецтва. Вирішення цієї наукової проблеми автору дисертації вдалося завдяки певним обставинам, а саме:

- чіткому попаданню у визначення суперечностей між соціальним запитом, потребами й можливостями загальноосвітньої школи (науковим, методичним, кадровим забезпеченням);
- логічно та змістовно визначеному науковому апарату (об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, концепція, методи дослідження);

- системному та послідовному структуруванню змісту самого наукового дослідження.

Суспільну та освітню зумовленість формування соціальної компетентності особистості, розгляд підходів до вказаного феномена Валентина Михайлівна проводить від аналізу змісту поняття та його дефініцій до узагальнення трьох наукових підходів: тлумачення, що відображають ступінь наявності й розвиненості в індивіда особистісних ресурсів; трактування, що висвітлюють особливості взаємодії людини й соціального середовища та пов'язують соціальну компетентність із процесом соціалізації; тлумачення компетентності як різнорівневого феномена (підрозділ 1.1), що, на нашу думку, є доцільним і обґрунтованим шляхом наукового пошуку.

Визначені в дисертації принципи педагогічного сприяння становленню соціально компетентної особистості є векторними положеннями в організації виховної діяльності учнів основної та старшої школи через урахування соціального оточення особистості школяра та специфіку його «внутрішнього світу», надання переваги у вихованні не вербальним, а діяльнісно-практичним методам впливу на формування підростаючого покоління (с.90-91), що певним чином і зумовило вибір такого емоційно-енергетичного потужного засобу, як театральне мистецтво, а також залучення учнів до активної участі в пізнанні навколишнього світу й самого себе через театральну діяльність.

У дисертації представлений великий масив наукових досліджень із соціальної педагогіки, загальнопедагогічної галузі, мистецтвознавства, театральної педагогіки, психології, що дозволило автору розглянути як глобальні питання досліджуваної проблеми, так і питання, що були похідними, але стали певними домінантами у вирішенні теоретичних і практичних надбань здобувача. Саме такою є проблема дозвіллевої діяльності та, відповідно, і дозвіллевої компетентності, яка складає зміст соціальної компетентності. На нашу думку, розв'язання цієї проблеми через

постановку питання про особистість як споживача та творця є доцільним як із теоретичних, так і з практичних міркувань. Нам імпонує, що автор не протиставляє ці соціальні ролі (споживача та творця) з позиції «краще – гірше», а обґрунтовує необхідність формування обох цих ролей в учнів, загострюючи проблему обізнаного, цивілізованого, компетентного споживача культурних надбань, здатного робити морально-естетичний вибір, здійснювати пошук високохудожньої продукції (с.79). Теоретична вагомість цього положення набула практичної реалізації в методичних розробках дисертантки.

Пошук внутрішніх резервів театральної діяльності як засобу формування соціальної компетентності дозволив автору вийти на терапевтичний потенціал театрального мистецтва і з'ясувати механізми (канали) психотерапевтичного характеру впливу театрального дійства на особистість, а саме: катарсичний, рольовий, творчий, аналітико-проектувальний, практико-перевірний, емоційно-почуттєвий, когнітивно-груповий, завдяки чому можна здійснювати превентивно-оздоровчу функцію в педагогічному процесі та переборювання соціальної некомпетентності школярів (с.182 – 184).

Високий рівень науково-теоретичного мислення автор демонструє при обґрунтуванні вибору методів організації театральної-ігрової діяльності учнів, диференціюючи особливості професійного (дорослого) та дитячого театру. Відмінності, які визначають і спрямовують зміст і характер театральної діяльності школярів, також визначають завдання та педагогічні вимоги до цієї діяльності.

Процес формування соціальної компетентності учнів основної та старшої школи засобами театрального мистецтва запроєктовано в авторській моделі. Хочеться підкреслити її інформаційне навантаження, яке віддзеркалює та містить у собі майже весь зміст дослідницьких позицій, що розглянуті та визначені автором у її дослідженні. Можна сказати, модель має широкий формат, насичений усіма елементами (складники, компоненти

тощо), які забезпечують ефективність указанного процесу (бракує тільки мотиваційного). Така модель дає як наукове, так і практичне узагальнене уявлення про науково-методичне рішення проблеми, що досліджується.

Оригінальним, на нашу думку, є представлений В.М.Шахрай діагностичний апарат, розроблений не на традиціях, які мають місце в педагогічній науці, а з урахуванням особистого підходу. Автор визначив критерії (показники) оцінки соціальної компетентності учнів не на рівні абсолютної відповідності компонентному складу феномена, що досліджується, а розробив систему критеріїв, які стали універсальними до кожного компонента. Поряд із цим, кожен критерій має свої показники, що враховують специфіку всіх компонентів. Це викликає зацікавленість у такому науковому рішенні.

Серед розмаїття практично-методичних доробок дисертанта хотілося б підкреслити таку форму театральної діяльності, як інтерактивний театр, у якому глядач виконує роль «актора» й цим самим розширює коло власних соціальних ролей, випробовує на собі можливо не зручний «одяг», але водночас відпрацьовує практику незвичних, некомфортних ролей, збагачуючи свій досвід. Ця форма дає подвійний педагогічний ефект. Коло впливу на школярів розширюється – це безпосередньо учасники-актори та учасники-глядачі.

Практична значущість також підкреслюється розробленими В.М.Шахрай програмами семінарів для класних керівників «Потенціал театального мистецтва у формуванні соціальної компетентності школярів», для соціальних педагогів – «Соціально-центрований підлітково-молодіжний театр – інноваційна форма соціально-педагогічної роботи» та спецкурс для студентів «Театральне мистецтво як засіб соціалізації особистості». Остання програма представлена в додатку Р с. 516, підкреслюємо її професійну змістовність та інформаційну насиченість. Ці програми спрямовані на підвищення в педагогів та формування в майбутні фахівців театально-ігрової культури. Іншими словами, дослідниця піклується не тільки про тих,

1. Досить часто в тексті зустрічаються такі звороти, як «...значна частина науковців...», «...сучасні дослідники...», «...певні дослідники...». На нашу думку, бажано вказувати або прізвища науковців, або посилення на їхні роботи, представлені у списку використаних джерел.

2. При виконанні соціальної ролі особистістю школяра автор поряд із іншими якостями та характеристиками визначає артистизм, підкреслюючи його позитивний характер. Хотілось би звернути увагу на те, що ця якість у практиці реалізації соціальних ролей може нести й негативний прояв.

3. При аналізі наукових думок дисертантка, на нашу думку, занадто толерантна до змісту інформації, яку представляє для обґрунтування своїх положень, більшою мірою констатує «... сказав..., ... представив..., ... розробив тощо». Хотілося би побачити більш активний аналіз: критичне ставлення, власну думку, а не тільки «ми погоджуємося». бачити автора як опонента науковому баченню того чи іншого положення.

4. Варто звернути увагу на правильність використання певних професійних термінів, а саме: не «пропоновані обставини», а «запропоновані обставини»; особливість театру – не «миттєвість», а «скороминучість» (за принципом К. Станіславського); не «спектакль», а «вистава». Це робоча термінологія практики театрального професійного кола. Окрім цього, психодрама та драмотерапія не є видами театральної діяльності (с. 255), а є методами (технологіями) психологічного впливу на особистість у психотерапії.

5. На с. 182 ґрунтовно представлені механізми терапевтичної дії театального мистецтва. Однак бажано було би проілюструвати, як працюють ці механізми на прикладах, їхній вплив, послідовність, етапність, особливості їхньої взаємодії.

6. Щодо експерименту варто зазначити, що коли дисертант визначає рівні сформованості якості особистості за вертикаллю (від нижчого до вищого), то бажано, щоб зміст рівня складав кожен показник зі змінами у змістовному наповненні; автор при аналізі експерименту вживає фрази

хто потребує формування соціальної компетентності, а і про рівень освіченості тих, хто буде виконувати цю роботу. Хотілося би підкреслити великий художньо-творчий потенціал самої дослідниці, яка представила власні творчі розробки в інтерпретації та створенні сценаріїв театралізованих дійств і вистав-казок, що подані в додатках (с. 496-515).

Вищезазначене підкреслює наукову та практичну новизну дисертаційного дослідження автора.

У дисертації представлено достатній спектр географії експериментального дослідження (Київська, Хмельницька, Кіровоградська, Рівненська області, м. Біла Церква), що вказує на достовірність зроблених висновків відповідно до вирішення означених завдань педагогічного експерименту й підтвердження загальної та часткових гіпотез.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена належним теоретичним рівнем розробки формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи, використанням системи взаємодоповнюючих і взаємопов'язаних методів дослідження, кількісним і якісним аналізом теоретичного й емпіричного матеріалу, апробацією основних положень на міжнародних, всеукраїнських, міжвузівських науково-практичних конференціях (всього 33 виступи), як засвідчено в авторефераті. Основні результати дослідження в повній мірі висвітлено в 63 публікаціях, із них – 23 одноосібних статті у фахових виданнях, 6 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 5 статей в інших виданнях, 4 монографії, 2 навчальні посібники, 5 навчально-методичних видань, 18 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Автореферат, монографія, публікації висвітлюють зміст дисертаційного дослідження

Гідно оцінюючи науково-методичний внесок дисертанта, вважаємо за потрібне висловити зауваження й побажання до змісту роботи та позначити дискусійні питання, що можуть слугувати орієнтирами в подальшій науковій діяльності.

«значна частина учнів», «абсолютна більшість», не підкріплюючи їх фактичними даними (%); у роботі не подані кількісні показники результатів проведених діагностик, які використовувалися в дослідженні, а тільки представлені в таблицях в узагальнені результати.

Проте вказані зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

На основі аналізу дисертації, монографії, автореферату й списку публікацій правомірно зробити висновок, що виконана робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке характеризується новизною, має теоретичне та практичне значення, а також повністю відповідає обраним спеціальностям.

Дисертація «Теоретико-методичні засади формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи засобами театрального мистецтва» відповідає вимогам ДАК України щодо докторських досліджень, а її автор Шахрай Валентина Михайлівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.05 – соціальна педагогіка та 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
акторської майстерності Запорізького
національного університету

Г.В Локарева

Підпис
засвідчую

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

Проректор з наукової роботи
Запорізького національного університету

Г.М. Васильчук

